

ilgili bilimsel kurumlarla tekrar iletişim kuruldu ve iş birliği imkânları üzerinde duruldu. Ayrıca yeni değerlendirmelerin alınması ve projenin tekrar başladığının duyurulması amacıyla yayımlanacak örnek fasiküllerde yer almak üzere mevcut metinlerden dokuzu daha seçildi.

1 Mart 1977 tarihinde bakanlık tarafından alınan ansiklopedi genel komisyonu teşkil edilmesine ilişkin kararla yeni bir planlama dönemi başladı. Komisyon, buna başkanlık eden Vakıflar ve Din İşleri bakanı dışında bakanlık üst düzey yöneticileri, fıkıh uzmanları ve yargı mensupları arasından seçilmiş sekiz üyeden oluşuyordu. Komisyon tarafından ansiklopedi maddelerinin yazımı ve diğer ilmi faaliyetler için gerekli hususlar belirlenerek çalışmalar hızlandırıldı ve üç yıl sonra yayıma başlandı.

el-Mevsû'atü'l-fıkhıyye'de madde başı olarak sadece fıkıh terimleri alınmıştır. Alfabetik düzenlenen maddelerin önce sözlük ve terim anlamları verilmiş, ardından aynı terimle anlam ilişkisi bulunan diğer terimlerin kısa tanımları zikredilmiştir. Daha sonra maddeyle ilgili fıkıh hükümler çeşitli alt başlıklar altında yazılmıştır. *el-Mevsû'atü'l-fıkhıyye*'de fıkıh mezheplerinin belli başlı görüşleri anlatılırken şâz fikirler kaydedilmemiş, mezheplerin kendi ichtihadlarını temellendirirken muhaliflerine verdikleri cevaplara, madde yazarlarının şahsî kanaatlerine ve çeşitli ülkelerde yürürlükte olan hukukî mevzuata değinilmemiştir. Maddelerde geçen hükümlerin meşruiyet delillerine ve zikredilen hadislerin tahririne yer verildiği gibi, genellikle fıkıh mezheplerinin en tanınmış eserlerine atıfta bulunularak bu kaynaklar dipnotlarda belirtilmiştir. Maddelerin altına müelliflerin isimleri yazılmamaktadır.

Ansiklopedinin I. cildinin başında fıkıhın tanımı, tarihi, ichtihad kavramı, ansiklopedinin hazırlık süreci, muhtevası ve metoduyla ilgili bilgiler yer almaktadır. 1997 yılında Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bir tanıtım kitabında eserle ilgili bu bilgilere ilâve olarak ansiklopedide madde başı olarak yer alan terimler listesine yer verilmiştir. Bu listede yazılması veya atıfta bulunulması planlanan 3013 başlık bulunmaktadır. *el-Mevsû'atü'l-fıkhıyye*'nin ciltlerinin son kısmında o ciltte isimleri geçen fıkıh âlimlerinin kısa biyografileri ve eserleri verilmektedir; ayrıca her cildin sonunda o ciltte yer alan maddelerin muhtevaları hak-

kında ayrıntılı bir konu fihristi vardır. Diğer taraftan klasik kaynaklarda rastlanmayan yeni meselelerle ilgili hükümler, fıkıh usulü, kavâid-i külliyye, eşbâh ve nezâir, furûka dair terimler, fıkıh âlimlerinin sıkça kullandıkları bazı lafızların anlamlarına ilişkin eklerin yayımlanması planlanmıştır. İlk cildi 1980 yılında çıkan ansiklopedinin son olarak 2002'de neşredilen XLI. cildi "Nehiy" maddesiyle son bulmuştur. Yeni Delhi'deki İslâm Fıkıh Akademisi tarafından akademinin kurucusu Mevlânâ Kâsimî'nin (ö. 2002) öncülüğünde *el-Mevsû'atü'l-fıkhıyye*'nin Urduca çevirisinin yayımlanmasıyla ilgili hazırlıklar son aşamaya gelmiştir.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

MEVSUL

(bk. MUTTASIL).

MEVT

(bk. ÖLÜM).

MEV'ÜDE

(الموؤدة)

Câhiliye döneminde diri diri toprağa gömülen kız çocuğunu ifade eden bir terim.

Sözlükte "bir şeyin üzerine ağır yük yüklemek; diri diri toprağa gömmek" mânâlarındaki ve'd masdarından türemiş bir ism-i mef'ûl olan mev'ûde kelimesi Arapça'da aynı anlama gelen ve'id ve ve'ideye göre daha çok kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de (et-Tekvîr 81/8) mev'ûdenin yanı sıra aynı fiili ifade etmek için "toprağa gömmek, gizlemek" (en-Nahl 16/59) ve "öldürmek" (el-En'âm 6/140; el-İsrâ 17/31) anlamlarını taşıyan farklı kelimeler de yer almaktadır.

Genel olarak kız çocukları, bazan da erkek çocuklarının öldürülmesi Câhiliye devri Arap toplumunda birçok kabile tarafından uygulanan bir gelenektir. Mudar'dan Temîm, Kinâne, Kays, Hüzeyl, Esed ve Kureys, Rebîa'dan Bekir b. Vâil ve Kah-tânîler'den Kinde ve Huzâa bu âdetin uygulandığı kabileler arasında zikredilir.

Câhiliye Arapları'nda kız çocukları iki usulde öldürülüyordu. Bunlardan biri, hamile kadının doğumunu arazide yaparak çocuğun kız olması halinde onu kazdığı bir çukura kendi elleriyle gömmesi, diğeri

ise genellikle altı yaşına girinceye kadar yaşamasına izin verilip daha sonra babası tarafından gömülmesi şeklindeydi. Öldürme vakti gelince baba karısına kızına temiz ve güzel elbiseler giydirmesini söyler, ardından onu akrabalarına gezmeye götüreceği vaadiyle daha önce bâdiyede kazdığı çukurun başına götürür ve süratle gömerdi. Diri diri gömmenin yanında suda boğmak, kuyuya (Dârimî, "Muqaddime", 1) yahut uçuruma atmak veya boğazlamak suretiyle de çocuk öldürüldüğü oluyordu.

Câhiliye döneminde kız çocuklarının öldürülmesinin birtakım sebepleri vardır. Bunların ilki yoksulluk (el-En'âm 6/151) ve yoksul düşme korkusudur (el-İsrâ 17/31). Çünkü erkek çocuk aile bütçesine katkıda bulunurken kız çocuklarının aileye külfet getirdiği düşünülüyordu. Bununla birlikte bazan erkek çocuklar da aynı sebeplerle öldürülmekteydi. İkincisi kabileler arası savaşlardır. Kadınlar ve çocuklar savaşta genellikle korunmaya muhtaçtır ve daima esir düşme ihtimalleri vardır. Rivayete göre Kays b. Âsım, esir düşen kızının diyet ödenmesi sırasında geri gelmeyi reddetmesi üzerine bütün kızlarını öldüreceğine dair ant içmiş ve İslâm'a girince Resûlullah'a gelerek şöyle demiştir: "Ben kızlarımın hayatta kalmasına asla izin vermedim; sekiz tanesini öldürdüm. Sadece ben seferde iken karım bir kız dünyaya getirip dayılarının yanına vermiş. Daha sonra çocuğun varlığından haberdar olunca onu da alarak bütün yalvarmalarına rağmen götürüp gömdüm." Resûlullah duydukları karşısında çok üzölmüş ve, "Merhamet etmeye merhamet edilmez" diyerek Kays'a öldürdüğü her çocuğu için bir köleyi hürriyetine kavuşturmasını veya bir deve kurban etmesini söylemiştir. Kız çocuklarının öldürülmesinin bir sebebi de namus korkusudur. Çünkü kabileler arası savaşın yanı sıra âni baskın gibi hallerde kız çocuklarının başına gelebilecek kötü haller kızın ailesinin toplumda aşağılanmasına yol açıyordu. Ayrıca kız çocuklarının çolak, topal, kötürüm, kör, şaşı olması veya ciltlerinde alacalar, benekler bulunması gibi durumlar da onların uğursuz sayılmasına ve öldürülmesine yol açıyordu. Öte yandan tanrılara insan kurban etme âdeti de bu gelenek üzerinde etkili olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de Câhiliye devrinin bu kötü âdetine, "Onlardan birine kız çocuğu haberi verilince içi öfkeyle dolarak yüzü

kapkara kesilir." "Kendisine verilen kötü haber yüzünden halktan gizlenmeye çalışır; onu aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün!" (en-Nahl 16/58-59) ve, "O diri diri toprağa gömülen kıza, 'hangi günah yüzünden öldürüldüğü sorulduğu zaman' (et-Tekvîr 81/8-9) meâlindeki âyetlerle temas edilmektedir. Ayrıca genel olarak çocukların öldürülmesi üzerine de çeşitli âyetler nâzil olmuştur (el-En'âm 6/137, 140, 151; el-İsrâ 17/31). Zira Câhiliye döneminde bazı erkek çocukların da öldürüldüğüne dair bilgiler mevcuttur. Nitekim Kebîre bint Ebû Süfyan, Hz. Peygamber'e biat ederken daha önce dört oğlunu toprağa gömerek öldürdüğünü bildirmiş, bunun üzerine Resûl-i Ekrem kendisine dört köle âzat etmesini söylemiştir (İbn Hacer, VIII, 93). Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde çocukların öldürülmesinin yasaklanması yanında Resûlullah da müslüman olmayı kabul eden her kadın ve erkeğe onlardan biat alırken Allah'a eş koşmamak, yalan söylememek gibi temel esaslar arasında çocukların öldürülmemesini de şart olarak ileri sürüyordu. Birinci Akabe Biati'nda Hz. Peygamber tarafından çocukların öldürülmesinin şart koşulması (İbn Hişâm, I, 434) bunun en meşhur örneğidir. Daha sonra Kur'an'da mümin kadınların hangi şartlarla biat edecekleri belirtilirken çocuklarını öldürmeyecekleri hükümüne de yer verilmiştir (el-Mümtehine 60/12). Resûl-i Ekrem, bu insanlık dışı hareketi yasaklarken ayrıca kız çocuğuna iyi muamele edenin ve onu güzel bir şekilde büyütenin cehennem ateşinden uzak olacağını (Buhârî, "Edeb", 18), hatta iki veya üç kızı ya da kız kardeşi bulunan kişinin onlara iyi davranması halinde cennete gireceğini müjdelemiştir (Tirmizî, "Birr", 13).

Câhiliye döneminde kız çocuklarının öldürülmesine karşı çıkanlar da olmuştur. Meşhur Hanîfler'den Zeyd b. Amr b. Nüfeyl insanları puta tapmasını, putlar adına kurban kesmesini ve kız çocuklarını öldürmesini engellemeye çalışmış, hatta onlardan çocuklarını alarak geçimlerini sağlamış ve istediklerinde geri vermiştir. Şair Ferezdak'ın dedesi Sa'saa b. Nâciye'nin de ikişer veya üçer deve karşılığında Benî Temîm'den 360 kız çocuğunu kurtardığı rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Muḳaddime", 1; Buhârî, "Edeb", 18; Tirmizî, "Birr", 13; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 434; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Aḥbârü'n-nisâ' fî Kitâbi'l-Eğânî* (nşr. Abdülemîr Mühennâ), Beyrut

1409/1988, s. 46; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, III, 126-127; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VIII, 93; Mahmud Esad, *İslâm Tarihi* (haz. Ahmet Lütfi Kazancı – Osman Kazancı), İstanbul 1983, s. 225; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bülûğu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), III, 42-53; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5603-5606; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 88-98; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, Kahire 1979, I, 64-65; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an* (trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr.), İstanbul 1990, VII, 47-48; M. Şemseddin, "Kable'l-İslâm Araplar'da İctimâî Âile", *DİFM*, I/4 (1926), s. 90; Abdülmeccid Katâmîş, "Dirâsât fi'l-emşâlî'l-'Arabiyye", *Mecelletü'l-Baḥsi'l-İlmî ve't-türâsi'l-İslâmî*, III, Mekke 1400/1980, s. 171-172; Yavuz Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", *İlâhîyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, İstanbul 2003, s. 79-111; Adnan Demircan, "Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi*, II/3, Konya 2004, s. 9-29.

MEHMET ALİ KAPAR

MEVVÂK

(المواق)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Yûsuf b. Ebî'l-Kâsım
el-Mevvâk el-Abderî el-Gırnâtî
(ö. 897/1492)

Mâlikî fakihî.

Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Ebû Yahyâ İbn Âsım, Ebû'l-Kâsım İbn Sirâc, Ebû Abdullah el-Mintûrî ve Muhammed b. Yûsuf es-Sannâ'dan öğrenim gördü ve devrinin tanınmış âlimlerinden biri oldu. Gırnata'da (Granada) müftülük ve hatiplik görevlerinde bulundu. Talebeleri arasında Ahmed b. Muhammed ed-Dükûn es-Sanhâcî, Ebû'l-Hasan Ali b. Kâsım ez-Zekkâk, Ebû'l-Ferec Abdullah b. Ahmed el-Gırnâtî, Muhammed b. Ahmed es-Sülemî el-Cî'dâle ve Ahmed b. Dâvûd'un adları anılmaktadır. Mevvâk, Gırnata'nın hristiyanların eline düştüğü 897 yılı Şâbanında (Haziran 1492) ileri bir yaşta vefat etti.

Eserleri. 1. *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bi-şerhi) Muḥtaşarı Halîl*. Halîl b. İshak el-Cündî'nin Mâlikî fıkının temel metinlerinden olan *el-Muḥtaşar*'ına yazılmış en yaygın şerhlerden biridir; Hattâb'ın *Mevâhibü'l-celîl* adlı şerhiyle birlikte basılmıştır (Kahire 1328-1329, 1331). Müellif *el-Muḥtaşar*'ın diğer şerhlerinde görülmeyen bir metot izlemiş, asıl metnin ibaresini verdikten sonra izahına geçmeyecek zikredilen görüşe uygun veya aykırı diğer görüşleri kaynaklardan olduğu gibi nakletmiş, bazen da sonunda kendi itirazlarına yer vermiştir. Bedreddin el-Ka-

râfî kimseye atıfta bulunulmayan ifadelerin de müellife ait olabileceğini belirtir. Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, İbn Gâzî'nin *el-Muḥtaşar*'a yazdığı şerhte önemli ölçüde Mevvâk'ın eserine dayandığını ve onun anlaşılması zor yerlerini açıkladığını söyler. Muhtasar geleneğinin ortaya çıkmasından önceki Mâlikî kaynaklarına dönüşmesini teşvik eden Fas Sultanı Mevlây Muhammed'in (ö. 1240/1824-25) medrese öğretiminde esas alınacak metinleri belirleyen ve Halîl b. İshak'ın *el-Muḥtaşar*'ının ancak bir şerhle birlikte okunmasına müsaade eden fermanında andığı beş şerhten biri de *et-Tâc ve'l-İklîl*'di (*Tabâku'l-ertâb*, neşredenin girişi, s. 57). Mevvâk'ın eserinde lafız tahlillerinden çok mezhebin temel kaynaklarından nakillerde bulunması bu tercihte etkili olmuş görünmektedir. Mevvâk *el-Muḥtaşar*'a ayrıca bundan daha küçük bir şerh yazmıştır. 2. *Sünenü'l-muḥtedîn fî (ilâ) maḳâmâtî'd-dîn* (Fas 1314). Fâtır süresinin 32. âyetinin tefsiri olup müellifin fıkıh, fıkıh usulü, tasavvuf ve diğer konulardaki geniş bilgisini yansıtmaktadır. 3. *Fihrist*. Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî talebesi Ahmed ed-Dükûn'un ondan bu eseri rivayet ettiğini kaydeder (*Neylû'l-ibtihâc*, I, 136). 4. *el-Furûk* (Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali el-Belevî, s. 190).

Ahmed b. Yahyâ el-Venşerîsî Kuzey Afrika ve Endülüs Mâlikî ulemâsının fetvalarını derlediği *el-Mi'yârü'l-mu'rib* adlı eserinde Mevvâk'ın da birçok fetvasına yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmî*, X, 98; Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1403/1983, XIII, 428 (İndeks); Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali el-Belevî, *Şebet* (nşr. Abdullah el-İmrânî), Beyrut 1403/1983, s. 190, 203; Bedreddin el-Karâfî, *Teuṣṣihu'd-Dibâc* (nşr. Ahmed eş-Şüteyvi), Beyrut 1403/1983, s. 234-235; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-ḥicâl*, II, 141; a.mlf., *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973, I, 319; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, I, 136; II, 561-563; Mevlây Muhammed b. Abdullah, *Tabâku'l-ertâb fî ma'ḳetafnâhü min mesânidi'l-e'imme ve kütübî meşâhiri'l-Mâlikiyye ve'l-İmâm el-Hattâb* (nşr. Abdullah b. İdrîs b. Ebû Bekir Mîgâ), Muhammediye 1420/1999, neşredenin girişi, s. 57; Mahlûf, *Şecere-tü'n-nûr*, s. 262, 276; Serkis, *Mu'cem*, II, 1814-1815; Brockelmann, *GAL*, II, 102; *Suppl.*, II, 97, 375-376; Abdülazîz Binabduallah, *Ma'lemetü'l-fikhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1403/1983, s. 180; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 154-155; Fevzî Abdürrezzâk, *el-Matbû'âtü'l-haceriyye fî'l-Mağrib*, Rabat 1406/1986, s. 60; Ali Hakan Çavuşoğlu, *Irak Mâlikî Ekolü (III.-V./IX.-XI. yy.)*, (doktora tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 95.

AHMET ÖZEL